

– Legújabb könyvének egyik, húsz versből álló ciklusa fölött Sztyepan Pehotnij neve áll. Kicsoda ő?

– Sztyepan Pehotnij én vagyok, a saját nevemet fordítottam le oroszra. Éveken át sokat fordítottam oroszból, s 1991 elején úgy tűnt, ennek vége – nincs már kiadó, amely orosz költők magyarra fordított verseit megjelentetné. Akkori hiányérzetemet kifejezve határoztam el, hogy „saját” műfordításokat fogok készíteni – nem létező versek alapján. A dolog játéknak indult, de aztán nagyon komolyra fordult; amint elkezdtem írni, lelkem legmélyéről régi élmények sokasága került elő. Húsz évvel azelőttiek: 1971-72-ben az utolsó egyetemi tanévemet az akkori Leningrádban töltöttem; ismerkedésem az emberekkel, a város hangulatával, vagy az akkor terjedő irodalmi szamizdatokkal sok-sok nyelvi és tapasztalati élményt nyújtott. Ezeket akkor még közre sem lehetett volna adni írásban. Így hát emlékekké, majd versekké értek.

– Képzelt hely-e Pehotnij Oroszországa, a pétervári, a moszkvai helyszínek...?

– Nem, ezek nem képzelt helyek. Éltem ott, ismerem őket. Leningrád a maga pétervári múltjával, épületeivel, hagyományaival, azoknak az embereknek az ezreivel, akiket ebből a városból elhurcoltak, vagy akik a blokád alatt haltak meg – ez mind valóság, amely a verseimben is valódivá teszi a várost. Moszkva is valóságos, bár mindig idegen maradt: nekem már akkor is barbár ázsiai város volt. Pétervárott viszont szep-tembertől májusig szép hónapokat éltem, eltekintve persze a szovjet élet durvaságaitól. Irodalmi emlékeim nagy része is ide köt

Kicsoda Sztyepan Pehotnij?

Baka István költővel beszélget Panek Sándor

Megszerettem Blok, Jeszenyin, Mandelstam költészetét. Utóbbit ott még szamizdatban olvastam, egy gépelt és körülvágott füzetben – így jobban elfért a zsebben, és könnyebben tovább lehetett adni. Ekkor Magyarországon már megjelent az első kötete. Ugyancsak tiltott íróként olvastam Joszif Brodskijt, akit pár évvel később száműztek Oroszországból, s évek múlva magam is fordítottam. Nos, a való életben is, az irodalomban is sok olyasmit éltem át, amit hosszú időre el kellett temetnem – ezek jöttek elő a Pehotnij-ciklusban.

– **Van-e honvágya Sztyepan Pehotnijnak Szekszárdra és Baka Istvánnak Pétervárra?**

– A képzeletben, egyedül a képzeletben már.

– **Menedék-e Baka Istvánnak Pehotnij szemé-lye?**

– Nem. Nincs menedék. Semmilyen menedék nincs az ember számára. Pehotnij rejtőzködés, de nem menedék. Épp ellenkezőleg: az ő álarcában olyasmiket valóttnam be magamról, még ha egy orosz történelmi keretbe ültettem is át, amiket egyébként nem tudtam volna kimondani. Pehotnij nem menedék – inkább a saját kitarulkozó költői lényem szülőtte.

– **Több versében megjelenik az alászállás, az aláhullás gondolata. Az Egy csepp mézben a verem, a Moszkvai metróban az alagutak. Mit jelentenek e „lenti” helyek?**

– A moszkvai metróban a metró és az antik alvilág képe mosódik egybe, valami lényegbeli azonosság alapján. Ez beleillik abba a

Baka István

Háry János csőszdala

Lösz-izü bort iszom a Napból
Lösz-fény pereg a szurdikokba
Olvad a szülő vassá dermed
Estére s kiveri a rozsdá

Hiába forgatom kereplő-
Versemet angyal-seregélyek
Csattogva tókéimre szállnak
Szomjan marad torok s a lélek

Hadakozom madárijesztőd
Uram de kardom éle csorbul
Testemből csillag-tücskös éjjel
Lelkem is elragadják orvul

Kereplöm forgatom csak addig
Bírjam míg fűrtjeim beérnek
S borral telik hordóm amit majd
Halálom dugaszol be végleg

Lösz-izü bort iszom a Napból
Lösz-fény pereg a szurdikokba
Csősz-pillantásom vassá dermed
Holnapra s kiveri a rozsdá

fikcióba, amelyben az én Pehotnijom élt. Az *Egy csepp méz* tavaly, a műtém után keletkezett – s az életben való megkapaszkodásról szól. Nagyon-nagyon akartam élni – talán jobban, mint most, amikor újabb műtét vár, s ki tudja, lehet, hogy nem is kedvező kimenetellel. A háttere egy régi kódexben fennmaradt írás volt, amely egyetemista koromban megtetszett, s már akkor fel akartam dolgozni, de nem volt hozzá élményem. Sajnos megszerzettem. Egyszerűsítve arról a veszélyről szól, hogy

bármikor meghalhatunk. Amióta beteg vagyok, ezt nem mint transzcendens tapasztalatot, hanem mint közeli, személyes élményt élem át. A kettő úgy különbözik egymástól, ahogy a sejtelem a bizonyosságtól.

– **A Farkasok órája kötetben kezdődik a Pehotnij-ciklus, ez az újabb kötetben kiegészítve a Sztyepan Pehotnij testamentuma címet kapta. Mi vette rá a folytatásra?**

– 1991-ben azt hittem, az orosz tárgyú versek összegyűjtésével befejeztem Pehotnij ciklusát. Akkor még

megvált a Szovjetunió is. Közben azonban számtalan dolog újraéledt bennem, s a fikció újra élni kezdett. Új versek keletkeztek hát, a többiektől némileg különbözőek. Ezek is Oroszországban játszódnak ugyan, de már az itteni változásokról is szólnak. Ami itt megjelenik, inkább egy kitalált Oroszhoz – szinte csak a sajtóközleményekből ismerem. Mégis úgy érzem, ezek sikerültek legjobban. Pehotnij utolsó verse pedig végrendelet. Ezt bizony akkor írtam, amikor éreztem: nagyon beteg vagyok. De voltam annyira szemérmes, hogy nem saját testamentumomat írtam meg. Ez nem lenne művészi tett.

– **Egy gyermekmondóka-ról jut eszembe: melyiket választja, a Napot vagy a Holdat?**

– A Holdat választom. Inkább az éjszakában élek. Az erős napfénytől irtózom; jobb szeretem azt a meg-hittséget, amit a holdfény sugároz, otthonosabb számomra az a hús, ami onnan jön.

– **A verseiben igen erős mindenható-metáforák vannak. Egy gyermekvers kapcsán Macska-isten, majd a darázs-isten, egy üldöző, mindenható unikornis, vagy ez a gyönyörű, Jeszenyint idéző sor: „Téli út. Nagyokat cuppan hó, / Amerre Isten elhalad.”. Mit jelent Baka Istvánnak a Mindenható?**

– Nem vagyok hívő, számomra Isten az irracionális és megfoghatatlan erőket jelképezi. A végzetet, a sorsot, a világot irányító vak szükségszerűséget, ami közönyös és gonosz. Inkább közönyös, mint gonosz. De nem jóságos, és nem érzem, hogy segítene. Személyes istenre nem gondolok. A metafora, meglehet, mindent személyessé tesz, de nekem nincs személyes istenem.

– **Legújabb versei között van néhány Arszenyij Tarkovszkij műveire írott párhuzamos vers és fordítás. Vajon Tarkovszkij „szerepe” nem lett-e hasonlatos a Pehotnij-féle rejtőzködéshez?**

– Tarkovszkij, az idősebb, világeletemben félre-szorított költő volt, sokáig csak fordításai jelentek meg; ötven éves elmúlt mire kiadták az első verskötetét. A költészete elsősorban háborús és háború előtti emlékei felidézésén alapult: abban a világban, amelyben élnie kellett nem érezte otthon magát. Egykor nagy tisztelettel fordítottam verseit, ám igazán csak most, hogy életem bezárulni lát-szik, most érzem rokonnak Tarkovszkij költészetét. Meglehet, a párhuzamos versekben újabb álarcot találtam. Szeretem régi fordításaimat, szinte saját verseimnek érzem őket; így amikor újra elővettem, egyik másik sor újabb verseket indított el bennem. Elérkeztem életemnek egy olyan szakaszához, amikor egy általam fordított költővel nem csak fordítóként – emberként is azonosulni tudok. Ennek a dokumentuma e néhány vers.

– **Mi lett a sorsa Pehotnijnak?**

– Sztyepan Pehotnij meghalt. Megírta végrendeletét és meghalt. Nem akarok vele tovább foglalkozni: új álarcot kell találnom magamnak, és találtam is. A Tarkovszkij-versek mellé néhány Háry János-dalt írtam. De most ismét visszavonulok mindentől, mert az életemért kell megharcolnom. Aztán majd meglátjuk: kivel leszek azonos.

Panek Sándor

*Baka István – Sztyepan Pehotnij testamentuma; Jelenkor Kiadó, Élő Irodalom Sorozat, Pécs 1994.